

dostává se Vám do ruky pracovní učebnice pro předmět ekonomika.

Při tvorbě této učebnice jsem akceptovala požadavky rámcových vzdělávacích programů na předmět ekonomika a zároveň vyšla z dlouholeté praxe výuky tohoto předmětu ve tříletých oborech středních odborných učilišť.

Učebnice je vhodná zejména pro ty školy, kde předmět ekonomika má dotaci 2 hodiny týdně v jednom ročníku (nejčastěji ve třetím) nebo 1 hodinu týdně ve dvou ročnících (zřejmě ve druhém a třetím). Podle počtu týdnů, které akceptuje Váš školní vzdělávací program, tak odučíte 60 až 66 hodin ekonomiky. Protože z tohoto počtu potřebujete několik hodin pro opakování, testy a zkoušení, klasifikaci apod., rozdělila jsem učivo do 50 kapitol nazvaných podle 50 zařazených témat. Každé pro jednu hodinu výuky.

Jednotlivé kapitoly jsem utvářela tak, aby pomáhaly vyučujícímu v diskusi s žáky – ve většině případů by sami žáci měli postupně objevovat, že ekonomika není divná neznámá věda, ale že je každodenní realitou, kterou mohou pozorovat kolem sebe.

Jednotlivé kapitoly obsahují:

1. základní učivo předávané jako fakta (oranžový podtisk),
2. otázky k diskusi, které by měl vyučující s žáky probírat, měl by se ptát na jejich názor a pomoci jim hledat správnou odpověď (šedivý podtisk),
3. otázky a úkoly k samostatné práci žáků, které mohou žáci vypracovávat ve škole nebo doma; týkají se běžných skutečností, a proto by žáci měli být schopni je sami promyslet a zodpovědět, případně vyřešit (modrý podtisk),
4. shrnutí učiva; to může sloužit k opakování, jako materiál, ve kterém lze najít odpovědi na většinu otázek, ale zejména ho mohou využít ti studenti, kteří nebyli při probírání tématu ve třídě přítomni.

Symbol tužky označuje místa, kam si žáci mohou psát poznámky, dodatečné informace nebo opravy chybných odpovědí.

Je jen na Vás, které kapitoly a jak pro výuku využijete. Jistě budete brát ohled i na obor, zaměření, zájmy či mentalitu svých žáků. Pokud kladete na některé učivo větší důraz nebo se toto učivo úzce vztahuje k oboru, ve kterém se Vaši žáci vzdělávají, věnujte diskusím k uvedené kapitole více než jen jednu vyučovací hodinu. Naopak, pokud se Vám některá kapitola jeví méně zajímavá nebo pro žáky méně přínosná, zkráťte čas na diskusi, proberte v hodině více kapitol, případně takovou kapitolu úplně vynechejte.

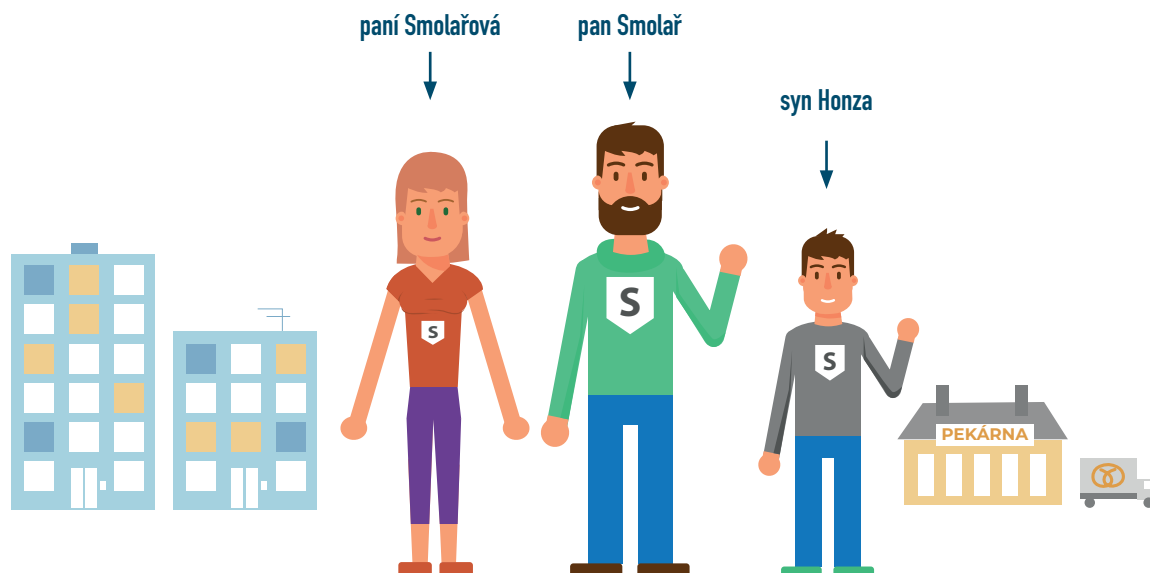
Věřím, že se Vám i Vaším žákům bude s učebnicí dobře pracovat.

Autorka

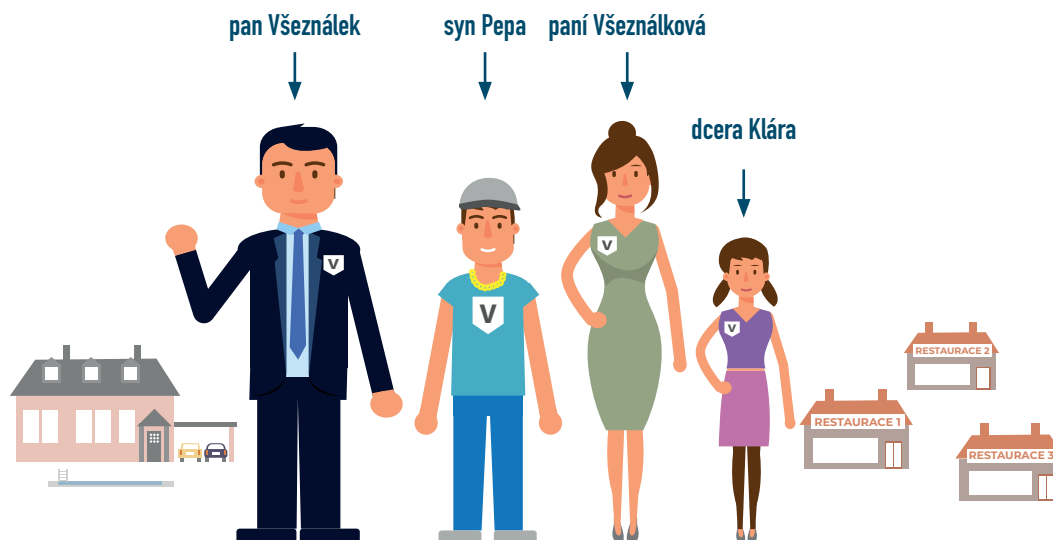
ÚVOD TROCHU NEOBVYKLE

Než se ponoříte do studia ekonomiky, představíme vám dvě odlišné rodiny.

Rodina Smolařova. Pan Smolař je podnikatel. Vlastní pekárnu, ve které také sám pracuje, ale nemá příliš dobré výsledky. Jeho žena, vyučená kuchařka, je zaměstnána v mateřské škole jako pomocná síla v kuchyni. Syn Honza zatím nepracuje.

Rodina Všeználkova. Pan Všeználek je zaměstnán v soukromé firmě, kde zastává vysokou funkci. Paní Všeználková vlastní několik výnosných restaurací. Jejich syn Pepa začíná podnikat – kupuje a prodává ojetá auta. Poslední člen rodiny, dcera Klárka, je ještě školačka.

Členové obou rodin, kteří musí činit různá ekonomická rozhodnutí, vás budou pro zpestření výuky provázet celou učebnicí.

1. EKONOMIKA, EKONOMICKÉ SUBJEKTY

Najděte význam slov ekonomika a ekonomie. Vysvětlete, čím se tyto pojmy liší.
Zkuste zformulovat svoje vlastní jednoduché definice:

ekonomika

ekonomie

Děláte vy nebo vaši rodiče nějaká ekonomická rozhodnutí?
Která jsou pro vás nebo vaši rodinu nejběžnější?
Co nejvíc ovlivňuje vaše rodiče nebo vás v tomto rozhodování?

Zjednodušené definice:

Ekonomie je věda, která zkoumá, jak lidé využívají vzácné zdroje, co z nich vyrábí a jak si vyrobené rozdělují mezi sebou.

Ekonomika je praktický obor, který se zabývá konkrétní výrobou a hospodařením v podniku, v domácnosti, ve státě i v mezinárodním společenství.

Proč definice ekonomie označuje zdroje jako „vzácné“?

Základní ekonomické rozhodování spočívá v odpovědi na otázky:

CO produkovat – jaké výrobky vyrobit? jaké mají mít vlastnosti? jaké služby poskytovat?

JAK vyrábět – jakou technologii použít? vyrábět ručně nebo použít stroje? jak nejlépe využít zdroje, které jsou k dispozici?

PRO KOHO je produkce určena – je výrobek účelný? bude jej někdo potřebovat? kdo ho koupí?

Znáte nějakou firmu ve svém oboru?
Víte, co vyrábí? Popište výrobu této firmy podle výše uvedených otázek.

Charakterizujte podle základních ekonomických otázek fungování vaší rodiny.

Zkuste ekonomicky zdůvodnit, proč se vzděláváte.

Co znamená slovo subjekt?

Ve výuce společenských věd jste probírali hospodaření domácnosti.
Kdo tvoří domácnost? Jaké příjmy a výdaje má vaše domácnost?

Domácnost je samostatný subjekt. Podnik je také samostatným subjektem. Přesto nemohou existovat nezávisle na sobě.

Představte si, že existuje domácnost, kde je rodina – otec, matka a dvě děti. Dále existuje podnik, třeba pekárna, která vyrábí chléb a pečivo. Otec pracuje v pekárně, matka je nezaměstnaná, dětem je 5 a 8 let. Zkuste do následujícího schématu zakreslit vztahy mezi uvedenou domácností a podnikem.

Chybí vám v připraveném schématu něco? Určitě. Úmyslně jsme tam nenakreslili jeden další velmi potřebný subjekt. Přijďte na to, který to je? Dokážete ho dokreslit a určit, jaké vzájemné vztahy s ním má uvedená domácnost a jaké podnik?

SHRNUTÍ UČIVA

Denně děláme ve svém životě ekonomická rozhodnutí. Ať řešíme jakýkoli problém, obvykle jedno z hledisek jeho řešení je ekonomické – zjednodušeně řečeno, týká se peněz. Pojem ekonomie se používá pro označení vědního oboru, pojem ekonomika je označením pro praktické ekonomické chování osob i podniků.

Zjednodušené definice: **Ekonomie** je věda, která zkoumá, jak lidé využívají vzácné zdroje, co z nich vyrábí a jak si vyrobené rozdělují mezi sebou. **Ekonomika** je praktický obor, který se zabývá konkrétní výrobou a hospodařením v podniku, v domácnosti, ve státě i v mezinárodním společenství.

Zdroje, využívané ve výrobě, jsou vzácné, protože jsou obvykle množstevně omezené, vyčerpatelné,

neobnovitelné. Pouze některé zdroje jsou volné (volně dostupné, neomezené či nevyčerpatelné) – vzduch, sluneční a větrná energie apod.

Základní ekonomické rozhodování spočívá v odpovědi na otázky:

CO vyrábět – jaké výrobky vyrobit? jaké mají mít vlastnosti? jaké služby poskytovat?

JAK vyrábět – jakou technologii použít? vyrábět ručně nebo použít stroje? jak nejlépe využít zdroje, které jsou k dispozici?

PRO KOHO vyrábět – je výrobek účelný? bude jej někdo potřebovat? kdo ho koupí?

Ekonomické subjekty. Slovo subjekt pochází z latiny, může znamenat jednotlivou osobu, z právního hlediska osobu jako nositele práv a povinností, z ekonomického hlediska **osobu** či **organizaci** (pod-

nik, firmu). Mezi ekonomické subjekty řadíme **domácnosti, podniky, stát** (v tomto zjednodušeném pojetí).

Domácnost nakupuje produkty podniku nutné pro svoji existenci, dává podniku tržby. Podnik nakupuje od domácnosti pracovní sílu, dává domácnosti **mzdu**. Stát (chybějící subjekt ve schématu) vytváří prostřednictvím zákonů vhodné ekonomické prostředí pro existenci domácností i podniků. Stát vybírá od podniků i od domácností daně. Může také poskytovat domácnostem sociální dávky, podnikům dotace. Stát se může také chovat jako zaměstnavatel – nakupuje od domácností pracovní sílu a platí mzdu, nebo jako spotřebitel – nakupuje od podniků jejich produkty, dává tržby.

2. HOSPODÁŘSKÝ PROCES (+ VÝROBNÍ FAKTORY)

Zopakujte si, jaké subjekty jsou součástí ekonomiky. Pokuste se vysvětlit jejich smysl podle základních ekonomických otázek: co, jak a pro koho tyto subjekty produkují.

Základem veškeré ekonomické činnosti je tzv. hospodářský proces. Je to neustále se opakující koloběh několika činností: výroby, rozdělování vyrobených produktů, směny těchto produktů za peníze a použití (spotřeby) získaných peněz na novou výrobu.

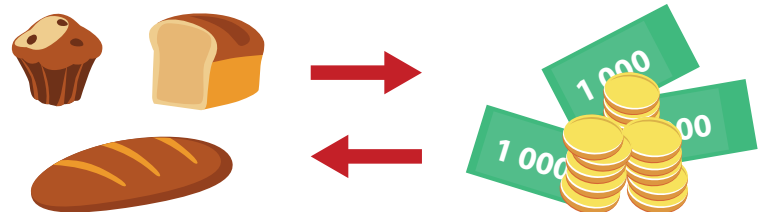
Například:

Pekárna denně produkuje chléb, rohlíky, bagety, koláče a další pečivo.

VÝROBA: V této fázi hospodářského procesu má podnikatel – majitel pekárny k dispozici mouku, droždí, sůl a další suroviny, stroje a zařízení ke zpracování těsta či k pečení, několik pekařských pomocníků, kteří se na práci podílí. Zaměstnanci podle přesně stanovených technologických postupů a s pomocí nástrojů a strojů (**jak**) vyrobí ze surovin požadované výrobky (**co**).

ROZDĚLOVÁNÍ: Pro koho vyráběli v pekárně pečivo? Jak věděli, kolik chlebů, rohlíků a dalších druhů měli upéct? Obchody a restaurace si předem pečivo objednaly. Na podnikateli nyní je, aby těmto zákazníkům doručil objednané výrobky. Od nich se potom pečivo dostává k nám, k jednotlivým zákazníkům.

SMĚNA: Pekař nedává chléb do obchodů darem, směňuje ho za peníze. Může je dostat od obchodníka buď v hotovosti, nebo bezhotovostně – obchodník zašle peníze ze svého účtu v bance na účet pekaře.

SPOTŘEBA: Podnikatel má nyní peníze – co s nimi bude dělat? Většinu z nich použije na nakoupení nových surovin a potřeb na další výrobu. Zaplatí mzdy svým zaměstnancům – pekařům, účetní, řidiči. Může také zakoupit nové vybavení do pekárny. Tato spotřeba peněz je spotřebou **výrobní**. Podnikatel si část peněz ponechá pro vlastní potřebu – toto je spotřeba **konečná**.

Dokážete nyní popsat čtyři fáze hospodářského procesu na jiné činnosti – třeba na práci, kterou vykonává někdo z vašich rodičů? Nebo na činnosti firmy, kde jste byli na brigádě? Nebo na řemesle, kterému se učíte?

V první fázi hospodářského procesu je třeba zabezpečit pro výrobu suroviny, materiály, budovy, stroje a vybavení, a také pracovníky. Tyto zdroje se označují jako **výrobní faktory** a z hlediska ekonomické teorie jsou **tři – přírodní zdroje, práce a kapitál**.

Dokážete výše uvedené výrobní faktory charakterizovat a určit, co ke kterému faktoru patří?

přírodní zdroje

práce

kapitál

V hospodářském procesu vznikají určité produkty – jsou také tři. Umíte je určit? Zkuste definovat, co je to:

výrobek

služba

odpad

SHRNUTÍ UČIVA

Základem veškeré ekonomické činnosti je hospodářský proces. Je to neustále se opakující koloběh několika činností: výroby, rozdělování vyrobených produktů, směny těchto produktů za peníze a použití (spotřeby) získaných peněz na novou výrobu. V první fázi hospodářského procesu je třeba zabezpečit pro výrobu suroviny, ma-

teriál, budovy, stroje a vybavení, a také pracovníky. Tyto zdroje se označují jako **výrobní faktory** a z hlediska ekonomické teorie jsou to přírodní zdroje, práce a kapitál.

Přírodní zdroje jsou suroviny a energie, které získáváme z přírody – železná ruda, dřevo, brambory, přirozené světlo, větrná energie apod.

Pojem **práce** označuje pracovní sílu, jejímž vlastníkem je člověk – je to jeho síla, znalosti, dovednosti, schopnost vymýšlet, vyrábět, zlepšovat.

Ke **kapitálu** patří nejen peníze, ale také všechny prostředky, které člověk připravil, aby si ulehčil výrobu – stroje, nářadí, nástroje, budovy apod.

V hospodářském procesu vzniká buď výrobek – hmotný výsledek pracovní činnosti člověka, nebo služba – činnost jako nehmotný výsledek práce člověka. Při produkci většiny výrobků či služeb vzniká odpad (můžeme ho dále využívat v jiné výrobě nebo ekologicky likvidovat, ale vždy bychom ho měli minimalizovat).

3. DĚLBA PRÁCE

Určitě občas přemýšlíte o tom, čím jednou budete. Možná jste i snili o jiné profesi než o té, pro kterou se vzděláváte. Dokážete ekonomicky charakterizovat tuto činnost – tedy popsat, co, jak a pro koho byste dělali, jak by vypadal váš hospodářský proces, jaké výrobní faktory byste potřebovali a co byste produkovali?

Jsou sny vašich spolužáků podobné jako vaše nebo jiné? Proč?

Poslechněte si písničku J. Wericha „Ten dělá to a ten zas tohle“. Spočítáte, kolik je tam jmenováno řemesel či profesí? Víte, co který ze jmenovaných řemeslníků dělá?

Proč existují různá řemesla a povolání? Nařídil to někdo nebo tato **dělba práce** vznikla sama od sebe?

Pokuste se charakterizovat jednotlivé stupně dělby práce:

1. přirozená

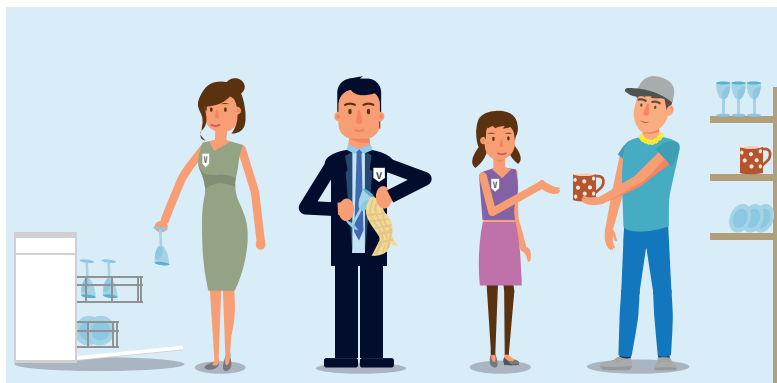
2. společenská

3. v oblasti pracovních operací

4. mezinárodní

Uveďte příklad dělby práce ve vaší rodině. Které stupně dělby práce se zde promítají?

Uveďte příklad dělby práce ve známé firmě nebo ve vaší profesi. Do kterých stupňů tato dělba práce zasahuje?

Umíte si představit, jak by vypadal váš život, kdyby dělba práce neexistovala? Zkuste popsat jeden takový svůj den.

Víte, co je to specializace? Projevuje se nějak ve vašem oboru? K čemu je to dobré?

SHRNUTÍ UČIVA

Dělba práce vznikla na určitém stupni vývoje lidské společnosti. Již v tlupách prvobytně pospolné společnosti existovala **přirozená dělba práce** – mezi muži a ženami. Muži zajišťovali tlupě obživu, ženy se staraly o oheň a o děti. Postupným rozvojem primitivní výroby vznikala různá řemesla a docházelo ke **společenské dělbě práce**. Jednotlivci se specializovali na práce, které uměli dělat dobře, a produkty této práce zprvu užívali společně, později s nimi mezi sebou obchodovali. K dělbě práce v oblasti pracovních operací došlo v době, kdy výroba byla složitější a vyžadovala spolupráci více lidí – pracovníci se **specializují** na výrobu konkrétní

součásti produktu nebo dokonce na jedinou pracovní operaci. K rozvoji této dělby práce došlo především v době průmyslové revoluce. K **mezinárodní dělbě práce** dochází v posledním století – na výrobě konkrétního produktu mohou spolupracovat firmy v různých státech, vykonávají takové pracovní operace, pro které mají nejlepší podmínky.

4. ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ – STATKY, SLUŽBY, POTŘEBY

Když se potkají dva známí, obvykle se pozdraví a pak následuje otázka: Jak se máš? Jaká bývá běžná odpověď? Jak byste odpověděli vy?

Zamyslete se a zkuste zcela vážně znovu formulovat odpověď na položenou otázku:

Jedna z odpovědí může znít: Mám se špatně, musím se učit ekonomiku.
Nebo: Mám se dobře, můžu se učit.
Kde je pravda? Kdo tohle posuzuje? Máme se dobře, nebo špatně?

Podle čeho to hodnotíte?

Většina lidí hodnotí to, jak se má, neboli svoji životní úroveň podle srovnání s ostatními, podle svých životních podmínek a především podle toho, jak jsou uspokojovány jejich potřeby.

Co chápete pod pojmem „potřeba“?

Potřeby jsou pocity každého konkrétního člověka, pocity nějakého nedostatku. Dělíme je podle různých hledisek, např. na

- fyzické a duševní,
- individuální a společenské.

Uveďte příklady svých vlastních potřeb. Jakými způsoby své potřeby uspokojujete?

Potřeby uspokojujeme spotřebou statků a služeb. Statky jsou užitečné předměty, služby jsou užitečné činnosti. Statky můžeme dělit na volné a ekonomické, služby na věcné a osobní.

Umíte vysvětlit, co znamená, když řekneme, že statky jsou „ekonomické“?

Uveďte příklady:
volných statků

ekonomických statků

věcných služeb

osobních služeb

Někdy jsou ekonomické statky označovány jako „vzácné“. Víte, proč?

Můžeme uspokojit kompletně všechny naše potřeby? Odpověď zní NE. Proč?

Posuďte, zda máme dostatek zdrojů k tomu, abychom vyprodukovali nebo nakoupili všechny potřebné statky a služby:

- v rodině pro její členy
- ve škole pro všechny žáky a vyučující
- ve státě pro všechny občany

Zákon vzácnosti zdrojů říká, že zdroje, ze kterých vyrábíme, jsou vzácné a to nutí člověka volit mezi alternativami jejich použití. Přeneseně to platí např. i v rodině – zdroje, které má rodina k dispozici, rozhodně nepostačují na plné uspokojení všech potřeb všech členů rodiny, tedy i rodina musí dobře zvažovat, co si může koupit.

Můžete uvést konkrétní případy takové volby?

SHRNUTÍ UČIVA

Většina lidí hodnotí to, jak se má, neboli svoji **životní úroveň podle srovnání s ostatními, především podle toho, jak jsou uspokojovány jejich potřeby. Potřeby jsou pocity každého konkrétního člověka, jsou to pocity nějakého nedostatku. Dělíme je podle různých hledisek.**

Potřeby uspokojujeme spotřebou statků a služeb. **Statky** jsou užitečné předměty, **služby** jsou užitečné činnosti. Statky můžeme dělit na **volné** a **ekonomické**, služby na **věcné** a **osobní**.

Pojmem statky označujeme předměty, které jsou pro člověka něčím užitečné. Ekonomické statky jsou takové předměty, které člověk vyrobil, tedy vynaložil na jejich získání výrobní faktory – a musel rozhodnout, kolik kterého výrobního faktoru použije: mnohdy při tomto rozhodování musel omezit výrobu jiného ekonomického statku, protože neměl dostatek některého výrobního faktoru. To je i důvod, proč jsou ekonomické statky označovány jako vzácné – protože jsou vzácné (omezené) zdroje k jejich výrobě.

Volné statky jsou např. světlo, vítr, vzduch, ekonomické jsou boty, auto, dům, sešit. K věcným službám můžeme řadit opravu bot, umytí auta, k osobním službám masáže, léčení, vzdělávání.

Zákon vzácnosti zdrojů říká, že zdroje, ze kterých vyrábíme, jsou vzácné a to nutí člověka volit mezi alternativami jejich použití. Přeneseně to platí např. i v rodině, zdroje, které má rodina k dispozici, nepostačují k plnému uspokojení všech potřeb členů rodiny, tedy i rodina musí dobře zvažovat, co si může koupit.

OBSAH

1. Ekonomika, ekonomické subjekty	3
2. Hospodářský proces (+ výrobní faktory)	5
3. Dělb práce	7
4. Životní úroveň, statky, služby, potřeby	9
5. Trh	11
6. Poptávka, nabídka	12
7. Fungování tržního mechanismu	15
8. Kalkulace ceny	16
9. Národní hospodářství, státní rozpočet	19
10. Hodnocení ekonomiky státu	20
11. Nezaměstnanost a její řešení, sociální zabezpečení v nezaměstnanosti	22
12. Práce	23
13. Žádost o místo, životopis, pracovní pohovor	25
14. Zákoník práce, vznik pracovního poměru, pracovní smlouva	29
15. Trvání pracovního poměru, pracovní doba, mzda, dovolená	31
16. Ukončení pracovního poměru	33
17. Dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr	35
18. Bezpečnost práce, odpovědnost za škody	36
19. Odměna za práci, výpočet mzdy	38
20. Daně a odvody do státního rozpočtu	40
21. Daně z příjmů	41
22. Daň z přidané hodnoty	44
23. Ostatní daně a poplatky	46
24. Sociální pojištění	47
25. Zdravotní pojištění	49
26. Podnik a podnikání, založení podniku	50
27. Živnosti	52
28. Obchodní společnosti	54
29. Organizační struktura podniku, řízení podniku	57
30. Okolí podniku	59
31. Vztahy s dodavateli a odběrateli	60
32. Zásobování podniku	62
33. Marketing	65
34. Majetek podniku	67
35. Účet podnikatele – komunikace s bankou	69
36. Peněžní operace v podniku	72
37. Hospodaření podniku	74
38. Daňová evidence	76
39. Příklad daňové evidence	78
40. Daňové přiznání k dani z příjmů	79
41. Daňové přiznání k DPH	79
42. Osobní finance, hospodaření rodiny	80
43. Sociální zabezpečení rodiny či domácnosti	83
44. Finanční pasti, cenové triky, klamavé nabídky	84
45. Finanční trh, banky	87
46. Vklady	89
47. Půjčky a úvěry	90
48. Výpočet úroků	92
49. Nabídky finančních společností, jejich posouzení	93
50. Pojišťovnictví	94